

Een cadeau voor de Vrije Evangelische Gemeenten

'Een sprong in het diepe'. Zo kijkt theoloog Leo Mietus terug op het schrijven van zijn nieuwe boek. Het handelt over een voor hem ongebruikelijk onderwerp: zendingsgeschiedenis. Het boek heet *Een onbetaalbare collectie* en brengt het Bataks Museum in beeld dat ooit gevestigd was in de Amsterdamse Weteringkerk. De collectie bestond uit bijna duizend voorwerpen van het eiland Samosir in Indonesië.

Tjerk de Reus

Zijn nieuwe boek, vertelt Leo Mietus (1958), heeft ook iets van een zelfonderzoek. Of beter gezegd, van een kritisch onderzoek naar zijn eigen geloofstraditie, die van de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten. In deze traditie klopte vanouds een warm hart voor de zending. Vanaf een vroeg moment in de twintigste eeuw was er ook echt actieve gezamenlijke zending in een ver Oosters oord: het schiereiland Samosir, op Sumatra, gelegen in het Tobameer. Daar kreeg in samenwerking met de Rijnse Zending de Samosirzending vorm. Generaties vrij-evangelische kerkgangers maakten kennis met die verre wereld dankzij de rijke collectie van het Bataks Museum, gevestigd in twee bovenzalen van de Amsterdamse Weteringkerk.

“Eerlijk gezegd was het een sprong in het diepe,” zegt Mietus, die in zijn werk aan Seminarium en universiteit zich hoofdzakelijk heeft beziggehouden met de Nederlandse theologiegeschiedenis van de negentiende eeuw. “Toen ik begon aan het onderzoek, vroeg ik me af of ik wel voldoende kennis in huis had. Maar ik wilde graag aansluiten bij het project over slavernij & kerk van de Protestantse Theologische Universiteit, de Vrije Universiteit Amsterdam en de Universiteit van Curaçao. Ik was getroffen door dit project en dacht: Hoe kan ik als docent van het Seminarium van de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten daaraan bijdragen?”

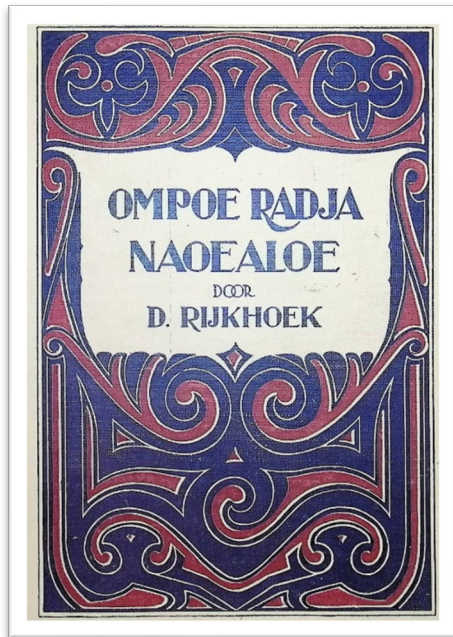
Concrete aanleiding voor Mietus was niet alleen het Bataks Museum, maar ook een bijzondere collectie glasdia's uit de jaren twintig, geschoten op Sumatra, die een bijzonder beeld geven van de wereld van Samosir en het vroege werk van de christelijke zending.

“Naarmate het onderzoek vorderde, begon ik er steeds meer plezier in te krijgen”, kijkt Mietus terug. „Door contact te leggen met anderen leerde ik veel bij. Het was trouwens wel spannend om over mijn manuscript te spreken met deskundigen van het Wereldmuseum. Ik had nooit gedacht dat ik vanuit mijn vrije evangelische achtergrond in contact zou komen met experts op het gebied van volkenkunde en kolonialisme. Maar door mijn eigen beperkingen te onderkennen ging er gaandeweg een wereld voor me open.”

Het Bataks Museum heeft ruim dertig jaar lang bestaan. De grote leverancier van de – uiteindelijk – bijna duizend voorwerpen, was zendeling Friedrich Eigenbrod (1885-1936). In 1914 had de Vrije Evangelische Gemeente te Amsterdam deze Eigenbrod naar Samosir uitgezonden, in samenwerking met de Rijnse Zending. Het resultaat van Eigenbrods werk bestond dus niet alleen uit de groei en uitbouw van de kerk op Samosir, maar ook uit de bijzondere collectie die hij vergaarde – een collectie die intussen beland is in het Wereldmuseum Amsterdam, voorheen het Tropenmuseum.

Mietus is geworteld in de kerkelijke kring van de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten. De geschiedenis van het Bataks Museum raakt dus ook zijn eigen biografie, hoewel het museum net was opgeheven toen hij het levenslicht zag. „Mijn ouders waren kerkelijk zeer meelevend en als jongen ging ik met mijn zussen wekelijks naar de Weteringkerk”, vertelt Mietus. „Al vroeg hoorde je op de zondagschool en de catechisatie over de zending op Samosir, een eiland in het Tobameer van Sumatra. De ‘Samosirzending’ was echt een begrip in de Vrije Evangelische Gemeenten. Er waren ook leuke boeken over de zending van Daniël Rijkhoek. Eentje ging over een groep kinderen, die naar Samosir reisden en allerlei avonturen

beleefden. Een ander over een dorpshoofd, die zich had bekeerd, *Ompoe Radja Naoealoe.*”

Omslag boek *Ompoe Radja Naoealoe*

Maar de beleving van een kind is anders dan die van een volwassene, zeker als de tijden veranderd zijn. Van een probleemloze visie op zending, in de sfeer van ‘heideneu winnen voor de Heer’, leven we nu in een tijd van bewustwording en zelfkritiek: hoe superieur hebben westerlingen zich eigenlijk opgesteld in het koloniale tijdperk en welke schade betekende dit voor oorspronkelijke bevolkingen?

Mietus: „Tijdens mijn onderzoek zijn mijn ogen meer opengegaan voor de complexe kanten van de zending. Ik ben ervan overtuigd dat zendelingen veel goeds hebben willen doen. Maar er zijn ook schaduwkanten. Er werd lang gedacht dat de Europees-christelijke cultuur beter was, dus superieur aan de culturen van andere volken. De oorspronkelijke religieuze leiders zagen de zending dan ook als een ongewenste invasie, dat kun je je wel voorstellen. Maar er waren ook al snel veel Bataks die als ‘pandita’ - een soort hulpprediker of evangelist - actief waren. Zij waren juist heel positief over de komst van het christendom.”

De Batak-kerk bleek al vroeg een kerk die op eigen benen wilde staan en zich losmaakte van een al te bevoogdende houding van de zending. “De Batak-mensen werden zelf actief in de kerk en paktten hun rol,” aldus Mietus. “Dat had veel impact op het karakter van de kerken die er ontstonden. Nog steeds is een aanzienlijk deel van de bevolking van Samosir betrokken bij de kerken, die ook echt ‘hun’ kerken zijn.”

In zijn boek besteedt Mietus bijvoorbeeld aandacht aan een Batakse onderwijzer, die ook enige tijd in Nederland verbleef en lezingen in kerken hield. Deze onderwijzer vertelde over Batakse jongeren, die zich kritisch begonnen uit te laten over het Europese christendom. Dat werd door hun omgeving niet afgekeurd, maar werd ook toen al gezien als een vorm van mondigheid.

Een van de belangrijke conclusies van Mietus' onderzoek is dan ook, dat er wel een zogenoemd Eurocentrisch perspectief was, waarop terechte kritiek uitgeoefend kan worden – maar dat die zienswijze gaandeweg steeds minder goed bleek te passen bij de praktijk van de Batak-kerken. „Er ontstond al spoedig iets van wederzijdsheid, met een zelfbewuste rol voor de Batak in de zendingskerken”, aldus Mietus.

Het Bataks Museum in de Weteringkerk herbergde vele, vaak kunstige voorwerpen. Zending Eigenbrod verzamelde die ter plaatse, en betaalde er flink voor, vertelt Mietus. Het doel van het Amsterdamse museum, waar de voorwerpen terecht kwamen, was de zending tastbaar te maken en zo dichterbij te brengen. „Je kon gemeenteleden laten zien dat de Bataks zich bekeerden en afstand deden van hun religieuze objecten”, legt Mietus uit. „Maar je kreeg ook een beeld hoe mensen daar leefden. Hoe hun boten en huizen eruitzagen. Hoe fraai het weefwerk van de Batakse vrouwen was en hoe kunstig het zilverwerk.”

Model van een Solu (boot voor 16 roeiers). Foto: Irene de Groot, Wereldmuseum Amsterdam, TM-2761-807

De Batakse voorwerpen reisden ook rond in Nederland, om de harten warm te maken voor de zending. Leidinggevenden van het Amsterdamse zendingsbestuur trokken erop uit en verzorgden zendingssavonden in het hele land, in Vrije Evangelische Gemeenten.

Mietus: “Het was aanschouwelijk onderwijs en er werd heel beeldend verteld over het leven en de religie van de Bataks.” Ook de genoemde glasdia’s fungeerden op deze wijze, als aanjager van betrokkenheid bij de zending. “Deze glasdia’s werden op het witte doek getoond met behulp van een zogenoemde ‘toverlantaarn’ of ‘projectielantaarn’. Het zijn heel bijzondere dia’s, die ik allemaal heb opgenomen in mijn boek. Het leuke is, ze vertellen het verhaal van een zendingsreis. Eerst zie je stoomboten op weg naar Nederlands-Indië. Het eiland Samosir komt dan steeds dichterbij. En vervolgens gaat de wereld van Sumatra als een panorama open.”

Collectie glasdia's, Sopo (rijtschuur)

„Wat bijzonder geweest moet zijn”, denkt Mietus, “is dat de bezoekers van een zendingsavond afbeeldingen zagen van bijvoorbeeld de ‘eerste christen’ op Samosir en van het oudste zendingshuis, waar zendeling J. Warneck in 1893 begon met het zendingswerk op Samosir. De dia’s waren natuurlijk ook bedoeld om mensen goedgeefs te maken, want de zending had inkomsten nodig. De opbrengst ging naar het werk van de zendelingen, maar ook werden bouwprojecten voor scholen gefinancierd, evenals de ziekenzorg.”

De verbondenheid van Mietus met de geschiedenis van de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten is zonneklaar, voor wie hem een beetje kent. Het schrijven van dit boek staat ook in dat kader. “*Een onbetaalbare collectie* is ook een beetje mijn cadeau aan de Vrije Evangelische Gemeenten en de bredere kerk. Ik ga namelijk in 2025 met pensioen. Ik voel me bevoorrecht dat ik de tijd en de ruimte heb gekregen om me aan wetenschappelijk onderzoek te wijden. Ik zie het boek daarom ook als een eerbetoon aan al die mensen, die dat mogelijk hebben gemaakt.”

Een onbetaalbare collectie. Koloniale achtergronden en geschiedenis van het Bataks Museum van zendeling Friedrich Eigenbrod in de Weteringkerk te Amsterdam (1923-1958). Leo Mietus. EON PERS AMSTELVEEN. € 30,00 excl. verzendkosten.

Het boek is te bestellen bij het Bondsbureau te Bennekom:
info@bondveg.nl

Een eerdere, kortere versie van dit artikel verscheen in april 2024 in het Friesch Dagblad.

Wichelkoker. Foto: Irene de Groot, Wereldmuseum Amsterdam, TM-2761-594